

Початкова освіта

УДК 37.015.31:39(=161.2):316.624

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19642471>

**Етнопедагогіка України як чинник попередження відхилень
у поведінці особистості**

Мафтин Лариса Василівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики
початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія

Федьковича, 58013, м. Чернівці, вул. Рівненська, 14, Україна,

l.maftyn@chnu.edu.ua, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1458-9277>

Прийнято: 03.04.2026 | Опубліковано: 20.04.2026

Анотація. У статті досліджується українська етнопедагогіка як чинник попередження девіантної поведінки особистості. Розкрито суть девіантної поведінки, узагальнено основні причини її виникнення. Визначено можливості використання етнопедагогічних ідей у профілактиці поведінкових відхилень.

Мета статті – обґрунтувати роль ціннісного потенціалу етнопедагогіки України у превенції поведінкових відхилень особистості. **Методи.** В роботі застосовано комплекс взаємопов'язаних методів: аналіз і синтез наукових джерел, порівняння, узагальнення, систематизацію етнопедагогічних ідей та інтерпретацію їхнього виховного впливу на особистість з відхиленнями у поведінці, а також елементи структурно-функціонального аналізу. **Результати дослідження** показали, що девіантна поведінка особистості в умовах сучасних трансформацій обумовлена впливом середовища, сім'ї та

ціннісних криз. Доведено, що етнопедагогіка України має значний виховний потенціал, використання якого сприяє формуванню соціально прийнятної поведінки, розвитку відповідальності, саморегуляції, стійкості ціннісних орієнтацій особистості. Досліджено можливості застосування етнопедагогічних засобів у превенції поведінкових відхилень, зокрема через інтеграцію народних виховних практик у зміст освітньої діяльності. Визначено педагогічні умови ефективного впровадження етнопедагогічних ідей в освітній процес, серед яких системність, культуровідповідність, урахування вікових особливостей та партнерська взаємодія школи і сім'ї. **Висновки.** Етнопедагогіка України виступає дійовим чинником попередження девіантної поведінки особистості, важливим ресурсом її гармонійного розвитку і соціалізації. Цілеспрямоване впровадження етнопедагогічних підходів в освітній процес підсилює превентивний ефект виховання та закріплює ціннісні орієнтації суб'єктів виховання.

Ключові слова: етнопедагогіка, засоби етнопедагогіки, цінності, виховання, поведінка, девіації, поведінка з відхиленнями, профілактика відхилень поведінки, особистість, освітній процес.

Ukrainian ethnopedagogy as an axiological basis for the development of empathy in younger schoolchildren

Larysa Maftyn

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 58013, Chernivtsi, str. Rivnenska 14, Ukraine, l.maftyn@chnu.edu.ua, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1458-9277>

Abstract. *This article examines Ukrainian ethnopedagogy as a factor in preventing deviant behavior. It explores the nature of deviant behavior and summarizes the main causes of its emergence. It also identifies opportunities for applying ethnopedagogical concepts in the prevention of behavioral deviations. **The purpose of this article** is to substantiate the role of the value potential of Ukrainian ethnopedagogy in the prevention of behavioral deviations in personality.*

Methods. *This study employs a set of interrelated methods: analysis and synthesis of scientific sources, comparison, generalization, systematization of ethnopedagogical ideas, and interpretation of their educational impact on individuals with behavioral disorders, as well as elements of structural-functional analysis. **The results of the study showed** that deviant behavior in the context of contemporary transformations is influenced by the environment, family, and value crises. It has been demonstrated that Ukrainian ethnopedagogy possesses significant educational potential, the utilization of which contributes to the formation of socially acceptable behavior, the development of responsibility, self-regulation, and the stability of an individual's value orientations. The possibilities of applying ethnopedagogical methods in the prevention of behavioral deviations have been investigated, in particular through the integration of folk educational practices into the content of educational activities. The pedagogical conditions for the effective implementation of ethnopedagogical ideas in the educational process have been identified, including systematicity, cultural appropriateness, consideration of age-specific characteristics, and partnership-based interaction between school and family. **The conclusions.** Ethnopedagogy in Ukraine serves as an effective means of preventing deviant behavior and as an important resource for the harmonious development and socialization of the individual. The targeted integration of ethnopedagogical approaches into the educational process enhances the preventive effect of education and reinforces the value orientations of those being educated.*

Keywords: *ethnopedagogy, methods of ethnopedagogy, values, upbringing, behavior, deviance, deviant behavior, prevention of deviant behavior, personality, educational process.*

Постановка проблеми. Динаміка соціокультурних змін в українському суспільстві актуалізує переосмислення чинників, що визначають характер поведінкових проявів особистості. Відхилення у поведінці в цьому контексті постають не лише як індивідуально психологічний феномен, а як результат взаємодії людини з соціокультурним середовищем, що зазнає трансформацій. Саме тому аналіз причин і механізмів формування девіантної поведінки, а також її превенції потребує виходу за межі суто психологічних або соціальних інтерпретацій і звернення до культурно-детермінованих практик. Культурний вимір означеної проблеми набуває особливої ваги, адже національні традиції формують і закріплюють уявлення про моральні орієнтири, соціальні ролі та прийнятні форми поведінки. Етнопедагогіка України виступає як специфічний механізм міжпоколінної взаємодії, трансляції соціокультурного досвіду, що забезпечує виховання ціннісних установок і регуляцію норм поведінки.

Актуальність дослідження визначається необхідністю осмислення етнопедагогіки не лише як історико-культурного феномена, а як потенційного ресурсу профілактики й корекції поведінкових відхилень особистості. Це потребує визначення місця і ролі етнокультурних виховних практик у процесі формування нормативної поведінки дітей і молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки девіантна поведінка належить до багатоаспектних проблем, то її дослідження здійснюються в руслі філософії, психології, соціології, педагогіки, медицини, юриспруденції. З огляду на тему нашої роботи, ми зупинилися на вивченні психолого-педагогічних наукових джерел, які розкривають ключові положення девіантології та ціннісного потенціалу етнопедагогіки України. Їх аналіз свідчить про посилення

уваги вітчизняних вчених до дослідження девіантної поведінки особистості в різних теоретичних і прикладних площинах. Це підтверджується численними дисертаційними роботами, виконаними протягом останніх десятиліть: Т. Федорченко (2013), А. Самойлов (2017), В. Павелків (2019), М. Мушкевич (2020), Н. Гончаренко (2021), В. Уркаєв (2021), Н. Лунченко (2022), Н. Єльнікова (2024), Н. Гуртовенко (2025) та ін.

Одним із пріоритетних напрямків наукових досліджень є теоретично – методологічний, пов'язаний із обґрунтуванням термінологічної системи, категоріального апарату, типології, чинників виникнення девіацій тощо: В. Оржеховська, Н. Максимова, В. Менделевич, М. Папуча, І. Пивовар, О. Погорілко, А. Скрипніков, Л. Герасименко, Р. Ісаков, Л. Вольнова, Н. Полякова, О. Диса, І. Шинкаренко [11; 1; 2; 5] та ін. Окремий великий пласт досліджень присвячений виявленню психологічних та соціально-педагогічних особливостей осіб з девіантними проявами, а також методів їх діагностики, профілактики та корекції в освітньому середовищі: Н. Квітковська, А. Самойлов, В. Сорочинська, Т. Журавель, Ю. Удовенко, О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Т. Федорченко, М. Фіцула, І. Парфанович [6; 12; 15; 16; 17] й ін..

Водночас аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що етнопедагогічний складник означеної проблеми представлений недостатньо повно та системно. Питання використання виховного досвіду українського народу, його морально-ціннісних орієнтирів, звичаїв і традицій як ефективного засобу попереджень відхилень у поведінці особистості розглядається фрагментарно: І. Данилюк, О. Кульчицька, В. Пономарьова, Т. Коваль, Л. Мигдасюк, Р. Федоренко, М. Замелюк, Л. Мафтин [3; 7; 8; 10] та ін. Наявні дослідження здебільшого висвітлюють окремі аспекти ціннісного потенціалу етнопедагогіки, не заглиблюючись у цілісне бачення її превентивного потенціалу в контексті девіантології.

Отже, існує потреба у поглибленому науковому осмисленні можливостей етнопедагогіки України як важливого чинника формування нормативної поведінки особистості й попередження її девіантних проявів, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг наукових розвідок, присвячених як проблемі девіантної поведінки особистості, так і ціннісному потенціалу етнопедагогічної спадщини українців, інтегративний підхід до їх взаємозв'язку залишається розробленим недостатньо. Увага дослідників зосереджена переважно або на реконструкції народнопедагогічної спадщини, її ціннісних орієнтирів і виховного потенціалу, або на аналізі причин, форм і механізмів девіантної поведінки в межах психологічних, соціологічних чи педагогічних підходів. Водночас інтегративне осмислення цих двох площин як взаємопов'язаних компонентів єдиної наукової проблеми ще не набуло системного характеру. Зокрема, потребують уточнення механізми передачі традиційних цінностей і норм у процесі соціалізації дитини, їх вплив на формування поведінкових установок і стратегій; практичні шляхи застосування етнопедагогічних підходів у превенції відхилень поведінки; адаптації традиційних виховних моделей до умов сучасного соціокультурного середовища та освітніх реформ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування ролі ціннісного потенціалу етнопедагогіки України у превенції поведінкових відхилень особистості. Відповідно до поставленої мети завдання дослідження полягають у розкритті наукових підходів до проблеми девіантної поведінки, визначення її специфіки та основних проявів; з'ясуванні можливостей використання етнопедагогічних засобів у попередженні відхилень поведінки; окресленні напрямів інтеграції етнопедагогічних ідей в освітній процес з метою профілактики поведінкових відхилень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема девіантної поведінки особистості актуалізується в періоди глибоких суспільних змін, коли трансформуються соціальні відносини та порушується усталена система цінностей. Різноманітні чинники економічного, політичного, духовного характеру в кризові етапи негативно позначаються на якості життя людини, знижують рівень самоконтролю та критичного осмислення власних вчинків; Нині, на думку дослідників, має місце не лише зростання кількості випадків девіантної поведінки, а й розширення спектра її проявів (порушення соціальних і правових норм, деформація комунікативної культури, процеси десоціалізації та втрати адаптаційних можливостей особистості). Погодимось із думкою дослідників про те, що «швидкому поширенню різноманітних девіацій серед дітей сприяє часткова втрата в соціумі ціннісно-нормативних показників соціальної поведінки, ослаблення механізмів її державного та громадського регулювання й деформація засобів соціально-педагогічного контролю [15, с.111].

Щодо термінології понять, то у науковій літературі спостерігається значна варіативність у визначенні та класифікації поведінкових відхилень особистості: «педагогічна занедбаність», «важковиховуваність», «асоціальна, протиправна, делінквентна, деструктивна, адиктивна, агресивна/аутоагесивна, девіантна» поведінка тощо. Кожне з цих понять акцентує увагу на певному аспекті відхилення – соціальному, правовому, психологічному чи педагогічному та відображає специфіку наукового підходу, у межах якого застосовується. Наприклад, важковиховуваною вважають дитину «у виховній роботі з якою вихователі відчують певні труднощі, викликані тим, що така дитина виявляє несприйнятливність до традиційних педагогічних впливів внаслідок різних причин і характеризується відхиленнями у поведінці, психіці та особистісному розвитку взагалі, що зумовлює потребу у спеціальному корекційно-виховному впливі» [2, с.254]. Аутоагресія є «результуючою формою поведінки, що відбиває

паталогічне функціонування психіки в стресовій ситуації», спрямована на себе [1, с.9]; делінквентна – протиправні вчинки, крайня форма девіантної поведінки; адиктивна – залежна поведінка, «проявляється у прагненні втекти від дійсності внаслідок свідомої зміни свого психічного стану» (алкоголізм, токсикоманія, наркоманія, азартні ігри, комп'ютерна залежність та ін.) [14, с.254]. Деструктивна поведінка пояснюється як така, що орієнтована на нищення, заподіяння шкоди собі чи іншим, «головною ознакою є її руйнівний характер, спрямований на будь-що: стосунки, злагоду, здоров'я, успіх, дружбу тощо, а також фізичні об'єкти» [12, с.6]. Така термінологічна множинність свідчить про складність і багатовимірність самого явища.

У науковому дискурсі доволі часто поняття «девіантна поведінка» та «відхильна/відхилена поведінка» вживаються як тотожні, хоча мають певні смислові відтінки. Зокрема, термін «поведінка з відхиленнями» зазвичай використовується як більш узагальнена категорія, що позначає будь-яке відхилення від соціальних норм (негативне й позитивне), тоді як «девіантна поведінка» конкретизує прояви суто негативних відхилень. Н. Квітковська поняття девіантної поведінки визначає як «поведінку, яка суперечить прийнятим у суспільстві правилам та моральним нормам» [6, с.13]. В енциклопедичній літературі воно трактується як «дії людини (девіанта), які порушують офіційно встановлені в суспільстві чи неофіційні в певній соціальній групі моральні і правові норми, що призводять до її покарання, ізоляції, виправлення або лікування)» [14, с.254].

Як бачимо, поняття девіантної поведінки нерозривно пов'язане з категорією норми, оскільки саме норма виступає критерієм оцінки поведінки особистості. Без урахування змісту й меж норми саме поняття «девіація» втрачає свою визначеність. На думку Т. Федорченко «наявність норм і правил поведінки сама по собі ще не забезпечує їх дотримання всіма членами суспільства. Завжди зустрічаються індивідууми, які не узгоджують свою поведінку з існуючими

соціальними нормами, допускають відхилення від них у певних ситуаціях. Такі відхилення від загальноприйнятих норм поведінки у науковій літературі позначають девіації, і, відповідно, поведінку – девіантною» [16, с.28].

Норми розглядають як узагальнені орієнтири або своєрідні еталони, що визначають, якою має бути поведінка людини. Вони не є однаковими за обсягом і значущістю, оскільки охоплюють різні сфери людської діяльності та функціонують на різних рівнях. Соціальні норми, у свою чергу, постають як система усталених у суспільстві правил і очікувань, які регулюють поведінку індивіда, визначаючи межі прийнятного та схвального. Вони відображають колективні уявлення про належне і виступають важливим механізмом упорядкування суспільного життя. Слушною є думка О. Диса та І. Шинкаренка про те, що «загальноприйнятого визначення даного поняття не існує. З одного боку, нормативність розуміють як форму соціального розвитку та об'єктивно необхідних способів суспільної взаємодії, а з іншого боку, – як прояв поведінкової активності, або сукупність актів дії, які відповідають абстрактно сформульованим суспільним правилам, що з очевидністю надає їй вже конкретного змісту» [5, с.77].

Соціальна норма є історично зумовленою, динамічною та варіативною: вона змінюється залежно від культурного контексту, рівня розвитку суспільства, традицій і ціннісних орієнтацій. Саме тому те, що в одному соціальному середовищі розглядається як відхилення, і іншому може сприйматися як допустима або навіть схвальна поведінка. Тож девіантна поведінка постає не лише як порушення норми, але й як індикатор соціальних змін, відображаючи процеси трансформації суспільних уявлень про належне і допустиме. Такий підхід дозволяє розглядати девіацію у взаємозв'язку з нормативною системою суспільства, що особливо важливо для педагогічного аналізу та розробки ефективних превентивних стратегій.

Термін «відхильна поведінка» (відхилення у поведінці) є українським відповідником, який акцентує увагу на відступі від прийнятих у суспільстві стандартів і норм. Водночас у сучасній науковій та освітній практиці спостерігається тенденція до зближення змістового наповнення цих термінів, що пояснюється спільністю їхнього об'єкта (порушення або ж ігнорування соціально значущих норм і правил), а також перетином дослідницьких підходів, які інтегрують соціальні, психологічні та педагогічні чинники формування поведінки особистості [13]. У прикладних дослідженнях, зокрема в контексті профілактики небажаних форм поведінки, надмірне розмежування цих понять, на нашу думку, часто не є принципово необхідним, оскільки не змінює суті явища, що аналізується. З огляду на це, у межах даної статті вважаємо доцільним використовувати означені вище терміни як синонімічні.

До основних детермінантів негативних проявів у поведінці зростаючої особистості відносять соціально-педагогічні, біологічні, психологічні. В. Оржеховська й Т. Федорченко вважають, що впоратися з ними можливо через створення превентивного виховного середовища, процес формування якого вони вбачають «в узгодженій педагогічній активності, спрямованій на актуалізацію соціально значущих цінностей і потреб особистості та дезактуалізацію у свідомості дітей й учнівської молоді цінностей і потреб асоціального характеру» [11, с.72]. Особливого значення набувають принципи превенції, такі як демократизація виховання, співробітництво, підтримка, розуміння, засвоєння соціальних навичок й ін. [9; 17].

У контексті вищезазначеного звернемо увагу на ціннісні орієнтири сучасної освіти, закладені в нових стандартах. Зокрема, у Державному стандарті початкової освіти наголошується на необхідності створення безпечного освітнього середовища, вільного від «насилюства і цькування, де надається необхідна підтримка і допомога»; де у пріоритеті «здоров'я і життя дитини, її особистий, родинний та соціальний добробут, формування культури здорового і

сталого способу життя; особистий і соціальний розвиток, виховання чесності, сміливості, відповідальності, доброти, емпатії, поваги до прав людини (зокрема права на життя, здоров'я, власність, свободу слова)» [4]. Визначені орієнтири органічно перегукуються з традиційними засадами української народної педагогіки, у якій виховання завжди ґрунтувалося на ідеях гуманізму, взаємоповаги, підтримки, моральної відповідальності.

Важливим документом, яким визначено пріоритети створення безпечного, психологічно комфортного та здоров'язбережувального освітнього простору в умовах Нової української школи також є Указ Президента України від 25 травня 2020 року №195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі». Створення такого середовища є необхідною умовою реалізації прав дитини на освіту, охорону життя і здоров'я, а також її повноцінного фізичного, інтелектуального, емоційного та соціального розвитку. Формування в учнів навичок нормативної поведінки, відповідального ставлення до власного життя і здоров'я, розвитку соціально значущих якостей узгоджується з українськими етнопедагогічними традиціями залучення дитини до праці, дотримання звичаїв, релігійних, моральних норм, природовідповідного способу життя що спряло вихованню самостійності, самоконтролю та відповідальності. Акцент на партнерській взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, ідея комплексного впливу на зростаючу особистість відповідає колективістському характеру української етнопедагогіки, де виховання розглядалося як спільна справа родини й громади. Єдність і узгодженість забезпечує формування стійких моральних орієнтирів і внутрішніх регуляторів поведінки. Такі підходи є надзвичайно потрібними у площині превенції поведінкових відхилень, оскільки саме безпечне середовище знижує рівень тривожності, агресії та соціальної дезадаптації серед дітей.

Одним із перспективних напрямів превенції поведінкових відхилень особистості є використання ціннісного потенціалу народної педагогіки

українців - традиційних виховних практик, норм, досвіду, оскільки вони впливають не лише на когнітивну сферу, а перш за все на емоції, світогляд, соціальні установки дитини. Ключовим чинником формування гармонійної особистості та важливим засобом профілактики відхилень у поведінці постає духовність. Вона стимулює внутрішні ресурси, творчі нахили, генерує і спрямовує внутрішню енергію людини, а також виконує й оберегову, захисну функцію: наповнюючи життя любов'ю, світлом, внутрішньою рівновагою, запобігає деструктивним проявам у поведінці.

Відмітною ознакою духовності є совість – внутрішній моральний закон, який спонукає людину дотримуватися норм співжиття. Саме завдяки совісті особистість здатна розрізняти добро і зло, правильне і неправильне, моральне й аморальне. У народній традиції українців совість розглядається як внутрішній орієнтир, дороговказ, що плекається засобами родинного виховання, прикладу, духовною спадщиною попередніх поколінь. Цей внутрішній етичний компас людини є ефективним інструментом попередження асоціальної поведінки: «Правдою весь світ зійдеш, а неправдою ані до порога»; «Хто чисте сумління має, той спокійно спати лягає», «Мораль чиста краще всякого намиста».

Родинне виховання, приклад батьків, старших членів сім'ї забезпечують засвоєння позитивних моделей поведінки й знижують імовірність виникнення девіацій. Через усну народну творчість, звичаєве право, пісенне мистецтво протягом віків передаються базові етичні норми, які формують моральні цінності особистості (справедливість, повага до старших, добро, честь, гідність): «Бери жінку хоч у льолі, аби тільки по любові», «Дружба та братство - дорожчі багатства», «Шануй батька й неньку – буде тобі скрізь гладенько», «Хто честі не має, ані сто кувачів йому не прикує».

Усі жанри фольклору сприяють розвитку емпатії, співпереживанню, розумінню іншого. Дитина, яка вихована у системі таких моральних координат здатна протистояти зовнішнім деструктивним впливам, розібратися з

негативними емоціями, передбачити можливі негативні наслідки своїх вчинків. Т. Коваль справедливо зазначає, що «фольклор як синкретичне мистецтво, допомагає реалізувати завдання гармонійного розвитку почуттів, оскільки впливає перш за все на емоційно-чуттєву сферу, пропонуючи не логічні схеми поведінки, а психологічні моделі, втілені в художніх образах, отже, вихованець не просто запам'ятовує та логічно розуміє певні суспільні вимоги та цінності, а переживає їх» [7, с.333].

Участь у народних обрядових дійствах, святах, залученість до родинних традицій формують належність до спільноти, дає відчуття захищеності, підтримки, що зменшує ризик девіантних проявів через ізоляцію або відчуження, допомагає формувати навички самоконтролю й відповідальності. Організація змістового дозвілля зменшує негативні впливи середовища, зокрема, вуличних компаній, девіантних груп, сумнівних друзів, ризики адикцій. Пісенні та танцювальні практики, бойові мистецтва козаків, народні ігри, ремесла залучають дитину до корисної діяльності, соціалізують, навчають конструктивній взаємодії. Надзвичайної ваги набуває формування національної ідентичності, адже знання рідної культури, історії свого народу, спілкування українською мовою зміцнює самооцінку, внутрішню цілісність, стабільність, що знижує ризик відхилень, пов'язаних із кризою ідентичності.

Етнопедагогіка, як міждисциплінарна галузь, акумулює цінності, норми, кращі виховні практики, що довели свою ефективність у формуванні соціально прийнятної поведінки, моральної свідомості та саморегуляції індивіда. Закономірно, що інтеграція етнопедагогічних ідей в освітній процес варта особливої уваги, оскільки забезпечує поєднання культурно-історичного досвіду з новітніми педагогічними технологіями. Системна інтеграція передбачає: передусім змістове збагачення навчальних дисциплін кращими зразками народної мудрості, прикладами родинного, громадського життя українців, козацьких духовних і фізичних практик тощо; організацію виховної роботи на

основі традицій і звичаїв українців (календарно-побутова обрядовість, народні ремесла); залучення родини до освітнього процесу (майстер-класи з писанкарства, вишивки, ткацтва, гончарства та ін.), що забезпечує єдність виховних впливів, підсилює їх ефективність, сприяє зміцненню міжпоколінних зв'язків. Індивідуалізація виховного впливу з урахуванням етнокультурного контексту дозволяє підвищити педагогічну доцільність виховних заходів є важливим превентивним чинником.

Невичерпним джерелом інформації про закони моралі й норми поведінки є українські народні казки. Вони «імітують набуття певних знань відповідно до суспільних потреб, є інструментом закріплення домінуючих установок і, як наслідок, певних соціальних відносини /../; дають відповіді на запитання дітей і допомагають їм орієнтуватися в навколишньому світі...» [8, с.4]. Тож логічно, що одним із основних методів корекційно-розвивальної роботи з учнями, схильними до девіантної поведінки, вважається казкотерапія. Її актуальність «полягає в об'єднанні багатьох методичних, педагогічних, лінгвістичних, психотерапевтичних прийомів у єдиний казковий контент і адаптації їх до психіки людини для формування самодостатньої особистості, яка впевнена в своїх силах і незалежна від інших у своїх судженнях та прийнятті рішень» [3, с.162].

Особливістю організації такої роботи є взаємодія з дитиною на глибинному, ціннісному рівні. У цьому процесі педагог чи психолог не нав'язує готових моделей поведінки, а створює умови для їх внутрішнього осмислення через образи, метафори та сюжетні лінії. Відтак тривожність, агресивність, низька самооцінка, труднощі соціалізації опрацьовуються опосередковано, через звернення до моральних орієнтирів, ціннісних установок, особистісних ресурсів дитини. Серед ефективних прийомів казкотерапії виокремлюють інтерпретацію казкових сюжетів, створення власних казок, рольове програвання казкових ситуацій, казкову метафору, обговорення альтернативних фіналів казок. Як

бачимо, казкотерапія полягає у гармонійному поєднанні культурної спадщини, емоційного впливу та особистісно орієнтованого підходу, що забезпечує м'яке, але глибоке коригування поведінкових установок дитини. Отже, «використання етнопедагогічного матеріалу в освітньому процесі початкової школи створює оптимальні умови для становлення емоційно-ціннісної сфери зростаючої особистості. Зокрема, важливу роль відіграє інтерпретація моральних колізій фольклорних текстів, організація діалогічного обговорення, включення учнів у діяльність, спрямовану на конструктивну взаємодію» [10, с.16].

Ефективність впровадження етнопедагогічних ідей в освітній процес значною мірою залежить від дотримання комплексу педагогічних умов до яких відносимо: належне науково-методичне забезпечення процесу; готовність учителя до їх застосування; системність і цілісність впровадження; урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; культурну релевантність освітнього середовища; активну взаємодію з родиною в громадою; орієнтацію на діяльнісний підхід; позитивний емоційно-психологічний клімат.

Висновки. Теоретичний аналіз засвідчив, що етнопедагогіка України є вагомим чинником превенції відхилень поведінки особистості. Її ціннісний потенціал полягає у природному засвоєнні вихованцями соціальних норм через традиції, звичаї, усну народну творчість, обрядові практики, що сприяє формуванню стійких поведінкових установок і профілактиці девіантних проявів. Інтеграція етнопедагогічних ідей в освітній процес відповідає сучасним освітнім пріоритетам і сприяє реалізації ціннісно-орієнтованого підходу. Основними напрямками інтеграції є: збагачення змісту навчання, насичення його народно-педагогічним компонентом; організація виховної діяльності на основі використання засобів народної педагогіки; партнерська взаємодія між школою, родиною та громадою

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у психолого-педагогічному моніторингу впливу традиційних цінностей на розвиток

самоконтролю, емпатії та моральної свідомості учнів різного віку; розробці та експериментальній перевірці моделей інтеграції етнопедагогічних ідей у різні рівні освіти; підготовці методичних рекомендацій для педагогів і психологів щодо інтеграції етнокультурного компонента у превентивну роботу з дітьми та підлітками.

Список використаних джерел

1. Аутоагресивна поведінка підлітків : монографія. / О. В. Погорілко, А.М. Скрипніков, Л.О. Герасименко, Р.І. Ісаков. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 141 с.
2. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навчальний посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів / за ред. О. М. Полякової. Суми : Університетська книга, 2009. 346 с.
3. Данилюк І.В., Зольникова С.В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Психологічний часопис*. 2019. Т. 5. № 6. С. 161-173.
4. Державний стандарт початкової освіти. Електронний ресурс. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#Text>
5. Диса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. / О. В. Диса, І. О. Шинкаренко. Дніпро. ДДУВС. 2024. 77 с. С.118.
6. Квітковська Н. В. *Психологія девіантної поведінки учнів (умови, причини, особливості виховання, проблеми родини, профілактика та корекція)*. Навчально – метод. посібник. Миколаїв, 2010. 240 с.
7. Коваль Тетяна. Психолого-педагогічні особливості використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з молодшими школярами. *Молодий вчений : науковий журнал*. №11 (51). Херсон, 2017. С. 329–334.
8. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П., Замелюк М. І. Технології казкотерапії у практиці психологічного консультування дітей та дорослих : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 216 с.
9. Матвійчук К. Розвиток освітніх компетентностей. Булінг: причини й способи подолання. *Психолог*. 2022. № 1/2. С. 82–97.

10. Мафтин Л. В. Українська етнопедагогіка як аксіологічна основа розвитку емпатії молодших школярів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2026. №28. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19010330>
11. Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. Сутність превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу. Електронний ресурс.
https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3341/1/Orzhehovska_Sutnist_preventivnoho.pdf
12. Профілактика деструктивної поведінки підлітків: навчально-методичний посібник. Т. Журавель, Ю. Удовенко. Видавництво ФО-П Буря О. Д. Київ, 2022. 144 с.
13. Профілактика та корекція відхилень поведінки : навч.- метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 368 с.
14. Психологічна енциклопедія (поведінка девіантна) / автор-упорядник О. М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. С. 254.
15. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід: монографія / О.Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук та ін. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. 300 с.
16. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: дис. докт. пед. наук:13.00.05. Київ, 2013.560 с.
17. Фіцула М. М., Парфанович І. І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: Навчально-методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2008. 432 с.